

O‘QITUVCHI VA TALABALAR O‘RTASIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

¹ M.Rahmatullayeva, ²U. Karakulova-Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston

Milliy universitetining Jizzax filiali oqituvchilari

³H.Xaydarqulov Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetining

Jizzax filiali “Yoshlar psixologiyasi” yo‘nalishi talabasi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi shaxslararo munosabatlarning pedagogik-psixologik xususiyatlari hamda shaxs axloqiy xususiyatlarning namoyon bo‘lishi haqida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so‘zlar: insonparvarlik, shaxslararo munosabatlar, axloqiy xususiyatlar, muamala maromi.

Demokratlashtirish va insonparvarlashtirish tamoyillari zamonaviy ta’lim islohotining asosiy omillari sifatida e’lon qilingan. Va bu tabiiy. Biz bolalarni yangi hayotga tayyorlaymiz, bu yerda asosiy qadriyat insonning individualligi, uning maksimal darajada o‘zini o‘zi anglashi bo‘lishi kerak. Ammo buning uchun shaxsning o‘zi o‘zining qadr-qimmatini, ozodligini, erkinligini his qilishi kerak.

Talaba shaxsini hurmat qilish, eng avvalo, tenglik, teng huquqlilik, o‘qituvchi va talaba o‘rtasida lavozim, madaniyat va ta’lim darajasi, yoshi, hayotiy tajribasi va boshqalar farqiga qaramay hamkorlikni nazarda tutadi. Sheriklik - bu talabaning o‘qituvchiga ob'ektiv ravishda bog‘liqligi - ularning o‘zaro munosabatlarining kasbiy xususiyatlaridan biri. Yana bir qiyinchilik shundaki, har bir zamonaviy o‘qituvchi demokratik tafakkur va xulq-atvorning o‘z-o‘zidan yaqqol ko‘rinib turgan belgisi sifatida talaba shaxsini hurmat qilishning o‘rni va zarurligini xayoliga ham keltirmaydi. Lekin real hayotda bu hurmat ko‘pincha faqat deklaratsiya bo‘lib qoladi. Talaba shaxsiga hurmat qanday namoyon bo‘lishi kerak?

Hurmat birinchi navbatda ishonch: o'qituvchi o'quvchilarda o'z qarashlari va manfaatlariga ega bo'lgan teng odamlarni ko'radi va ular uni xuddi shunday qabul qilishlariga umid qiladi. Ishonch o'quvchi shaxsiga bo'lgan qiziqish bilan bog'liq bo'lib, boshqalarda unga hurmat namoyon bo'ladi va bunda gap hali shakllanmagan, shakllanish jarayonida bo'lgan shaxs haqida ketmoqda, bu ayniqsa qiyin.

Qiziqish odatda shundan boshlanadi bag'rikenglik: talaba tafakkurining, uning qarashlarining mustaqilligiga bag'rikenglik. Ko'rinish(ba'zan hayratlanarli), uning ko'pincha g'ayrioddiy xatti-harakati bo'lishi mumkin. O'qituvchi bugungi kunda nafaqat sochni, balki o'smirlarning fikrlarini ham "taroq bilan kesish" mumkin emasligiga ko'nikishi kerak va buni xotirjam qabul qilish kerak. Bundan tashqari, o'qituvchining o'zi qiziqishi, harakatlari, yordami bilan ularda o'z shaxsiyligi va mustaqilligini namoyon qilish istagini uyg'otishi kerak.

O'qituvchining o'quvchi shaxsiga bo'lgan qiziqishining yana bir axloqiy tomoni bor - bu, talabaning qiziqishini "qidirish" o'ziga, "uning manfaatiga qiziqish". Zero, axborotni o'rganish va idrok etishning psixologik asosi unga qiziqishdir; va shuning uchun bizning kasbiy sharafimiz masalasi bu qiziqishni uyg'ota olishdir. Shu bilan birga, o'quvchilarning qiziqishiga e'tibor qaratish ham ularga bo'lgan hurmatning namoyonidir.

Talabalarga ishonch ta'lim munosabatlarini demokratlashtirishning mumkin bo'lgan shakli sifatida o'quvchilarning o'qituvchi haqidagi fikrini hurmat qilishda ham namoyon bo'lishi kerak.

Albatta, bu talaba bilan o'rtoq o'qituvchilarining afzalliklari yoki kamchiliklarini muhokama qilish haqida emas: bu axloqiy emas. Ammo o'quvchilarning o'zlari haqidagi fikrlari bilan ochiq qiziqish, bu fikrni o'rganish va undan o'z fikrlarini to'g'rilash uchun foydalanish ularga bo'lgan ishonch shaklidir.

Talaba shaxsiga bo'lgan hurmatning yana bir ko'rinishi shaxsiy qadriyatini kamsitishga yo'l qo'yilmasligidir. Biroq, amalda u juda tez-tez buziladi

O'quvchilarni xo'rlashga o'rganib qolganmiz – nigoh, ohang, masxara, baqirib... O'qituvchining tartib-intizomga chaqirayotgani va intizom buzuvchilar ko'pligi afsuski, hozirda oddiy hol. Va bularning barchasi yomonlik emas, balki yaxshilik uchun va har doim bahona bor: ular sabab bo'ldilar deyishadi; "Men chiday olmadim" va hokazo. Shu bilan birga, bolalarga baqirish pedagogik ojizlikga imzo chekish demakdir.

Ba'zi axloqiy "qat'iy talablar" mavjud.

1. O'qituvchining talabchanligi ob'ektiv maqsadga muvofiq bo'lishi kerak, ya'ni bajarilayotgan vazifa sabab - yangi materialni o'zlashtirish, o'tgan narsalarni takrorlash, tozalik va tartibni saqlashga xizmat qilishi kerak, lekin hech qanday holatda bunday bo'lmasligi kerak. jazo yoki undan ham yomoni, o'qituvchi zolimligining ko'rinishi.

2. Talab qilish xayrixoh bo'lib, bir qatorli buyruq emas, balki yarim savol, yarim javob tarzida ifodalanishi kerak.

3. Talablar aniq bo'lishi kerak. Talabalar nima uchun va nima vazifani bajarishlari zarurligini va buni qanday qilib eng yaxshi bajarish kerakligini tushuntirishlari kerak.

4. Talablar real tarzda bajarilishi kerak - bu juda katta yoki juda murakkab ekanligini unutmashimiz kerak. Ishning mazmuni norozilikni keltirib chiqaradi va talaba hali ham vazifani bajara olmasligini bilib, uni bajarishdan bosh tortadi.

Xulosamizga ko'ra o'qituvchining axloqiy madaniyati, o'z o'quvchilarini hurmat qila olishi o'quvchilar mehnatini baholashda namoyon bo'ladi. O'qituvchi rasmiy ravishda yoki "o'zi uchun" baho qo'yadi - har qanday holatda ham u o'quvchilarni, ularning xatti-harakatlarini, bilimlarini, qobiliyatlarini baholaydi, so'ngra uning bahosi qandaydir tarzda bir vaqtning o'zida o'z o'quvchilariga munosabat ko'rsatkichi sifatida ishlaydi.

O'qituvchining o'quvchilarga munosabati uning dastlabki munosabati va maqsadlariga bog'liq. Agar axloqiy munosabat bolalar bilan sub'ekt-sub'ekt munosabatlariga yo'naltirilganlik bo'lsa, unda gumanistik axloq va Kantning qat'iy

imperativiga ko'ra, har bir bola o'qituvchi uchun maqsad - g'amxo'rlik, e'tibor, muhabbatdir. Subyekt-obyektni belgilash bilan talaba o'qituvchi uchun ob'ekt - ta'lim, o'qitish va, ehtimol, o'zini o'zi tasdiqlash vositasi sifatida ishlaydi.

O'qituvchining o'quvchilarga munosabati, birinchi navbatda, uning pedagogik vositalari arsenalidagi rag'batlantirish va jazolash kabi ta'sir qilish usullari va shakllarining nisbatida namoyon bo'ladi. Pedagogika kursidan ma'lumki, rag'batlantirish va jazolashning oqilona dozasi tarbiyaning eng samarali usullaridan biri - ham oila, ham maktabdir. Afsuski, o'qituvchilar (ota-onalar ham, o'qituvchilar ham) qarashlarida eski va allaqachon an'anaviy "qiyshiq" qoida tariqasida jazoni afzal ko'radi.

Psixologik jihatdan bu juda tushunarli: bolaning ongida biron bir noto'g'ri xatti-harakat jazosiz qoldirilmasligi kerak, shuning uchun oila va maktabning yomon o'quv natijalari va noto'g'ri xatti-harakatlariga munosabati bir zumda, birinchi navbatda, jazo shaklida bo'ladi. Va buning ortida, ba'zan hatto kichik, lekin baribir bolaning yutuqlari va muvaffaqiyatlari e'tiborga olinmaydi: bu, deyishadi, bu sizning burchingiz, lekin qonunbuzarliklar butunlay boshqa masala.

Asta-sekin, bolaning ongida o'rganishga bo'lgan munosabatning barqaror stereotipi shakllanadi, unda quvonch, zavq, muhabbat uchun joy yo'q. Bolalarda maktab va o'qituvchiga nisbatan tashvish va qo'rquv hukmron tuyg'u sifatida harakat qila boshlaydi.

Pedagogik odob-axloq qoidalariga ko'ra, o'qituvchining barcha xatti-harakatlari asosida o'quvchilarga ijobiy munosabat va his-tuyg'ularga yo'naltirilganlik tamoyili bo'lishi kerak.

ADABIYOTLAR

1. Abduvalieva M.I. Kasb-hunar kolleji o'quvchilarning kasbiy moslashuvini shakllantirish va rivojlantirish: Ped. fanl. nomz. diss. - T.: 2008.
2. Абдукаримов Х. Профессиональное воспитание личности учителя в процессе непрерывного педагогического образования.: Автореф. дисс. докт.

пед. наук. - Т.: 1997.

3. Abdulla, S., & Abduvakilovna, K. U. (2022). AXBOROT SAVODXONLIGI VA AXBOROT IZLASH XULQ-ATVORIDAGI PSIXOLOGIK OMILLAR. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 586-589.
4. Abduvakilovna, Karakulova Umida, and Ravshanova Xurshida Xusanovna. "O‘SMIRLARDA DEVIANT XULQ-ATVOR SHAKLLANISHIGA OILAVIY NIZOLARNING TA’SIRI." *Journal of new century innovations* 19.2 (2022): 91-94.
5. Abduvakilovna, Karakulova Umida, and Xolboyev Jasurbek Baxriddin o‘g‘li. "O‘SMIRLARDA SALBIY XULQ-ATVOR NAMOYON BO‘LISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI." *Journal of new century innovations* 19.2 (2022): 87-90.
6. Abduvakilovna, Karakulova Umida. "OLIY O‘QUV YURTI TALABALARIDA KASBIY VA AXLOQIY SIFATLARI SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TAJRIBA ISHLARI NATIJALARI." *Journal of new century innovations* 19.2 (2022): 95-98.
7. Abduvakilovna K. U. O‘SMIRLIK DAVRINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA DEVIANT XULQ-ATVOR MUAMMOSI //O‘ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 14. – С. 763-767.
8. П.М.Рахматуллаева, М.А.Маҳкамова ЁШЛАР ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШДА МОТИВАЦИЯНИНГ ЎРНИ ЁХУД УЛКАН МАҚСАДЛАР САРИ ДАСТЛАБКИ ҚАДАМ // CARJIS. 2022. №Special Issue 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yoshlar-talim-sifatini-oshirishda-motivatsiyaning-rni-yohud-ulkan-ma-sadlar-sari-dastlabki-adam> (дата обращения: 26.01.2023).
9. Karakulova, U., Rashidova, G., & Rahmatullayeva, M. (2023). DEVIANT XULQ-ATVOR RIVOJLANISHIDA OILAVIY MUNOSABATLARNING

- ТА’SIRI. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(1).
извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8236>
10. Rahmatullayeva, M., Umida, K., & Gulnoza, R. (2023). BOSHQARUV PSIXOLOGIYASI VA BU BORADAGI ILMIY YONDASHUVLAR. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(1). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7728>
11. Rahmatullayeva, M., Rashidova, G., & Karakulova, U. (2023). XXI ASRDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA PEDAGOGIK MAHORAT. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(1). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7721>
12. Arakulov, G. (2023). ВНИМАНИЕ – ВАЖНОЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЯВЛЕНИЕ У ДОШКОЛЬНИКОВ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(1). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7681>
13. Arakulov, G. (2023). АГРЕССИЯ - ЎСМИРЛАРДА ТАЖОВУЗКОРЛИК ШАКЛЛАНИШИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ФЕНОМЕН СИФАТИДА. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(1). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7714>
14. Djumanov, S. (2023). TALABALARDA KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOSIGA YONDASHUVLAR VA TUSHUNCHALAR. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(1). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/7719>